✠

ORATIO HABITA
LIMÆ
IN
REGIA DIVI MARCI
ACADEMIA
PRO
STUDIORUM INSTAURATIONE

A

D. EMMANUELE CANTON ET Arche, D. Joannis Borda Nave, Apallascani Parochi: Synodici Consultoris: Regii Indorum Gymnasii Rectoris: Humanarum Literarum Moderatoris: Rhetoricæque Professoris, Alumno.

III. Idus Apriles Anni M.DCC. LXXIV.

LIMÆ: Typis Callis S. Hyacinthi.

ANDEM EVOLUTI sunt anni Scholastici dies (Rector facundissime, Doctores disertissimi, Alumni Minervæ illustrissimi, cæterique omnium Ordinum Auditores ornatissimi.) Tandem, inquam, evoluti sunt anni scholastici dies, qui egregium nobilissimorum hujusce almæ civitatis Limanæ, cæterarumque totius regni Adolescentum numerum, à quiete ad laborem, à somno ad vigilias, à paternâ domo

ad Gymnasia, à nimio colloquio ad solitudinem & studium revocant. Mos est ut singulis annis hoc eodem fermè tempore, Rhetoricæ regulis confectâ oratione, in hâc celeberrimâ Academiâ pronuntiandâ, adaperiantur jamdudum clausæ Musarum valvæ, ut Adolescentum animi, nimio jam torpentes otio ad literas incitentur.

Huic ego tantillus Orator, tanto tamque gravi muneri obeundo præfectus & electus sum. Utinam fluidissimâ illâ Demosthenis eloquentiâ vigerem! Utinam Ciceronis elegantiam, facundiam, vimque sermonis in dicendo consequerer, ut tum validâ persuasione, tum etiam verbis circumstantium aures suaviter demulcentibus, omnes puerorum & adolescentum animi libenter ad studium adducerentur.

Quan-

Quanquam enim nullo ferè stimulo indigent plerique juvenes in hac præclarissimâ civitate Limanâ nati, suâque sponte in scientiarum stadio ita properant, ut sæpe cursum inhibere, & eorum animum immodico in studium ardore succensum, temperare necesse sit: illi enim vixdum pueriles egressi annos, omnino apparent viri, omni rationis & virtutis maturitate præditi, ac velut aquila quæ volatu rapido nubes transcendit, scientias quaslibet, sæpe etiam absque Magistrorum ope ita avidè arripiunt, ut indiffusissimâ scientiarum arenâ, non indecorum pulverem curriculo mentis colligant. In literis scilicet omnem inveniunt animi delectationem, curarum requiem, cæteraque ad benè beatèque vivendum necessaria. In omnibus Europæ regioni-

nibus, vigiliis certè summisque laboribus, quæruntur & expetuntur ab hominibus scientiæ, ut fortuna eos donis suis & honoribus cumulet; Limani vero juvenes, solâ scientiarum rerumque cognitionis capti dulcedine, omnique remotâ emolumenti spe, totos se literis tradunt; nullamque aliam ex iis utilitatem percipiunt, quam addiscendi animumque exornandi voluptatem.

At veró omnes non eodem moventur stimulo, alios enim pigritia detinet; alios, ludus; multi deniquè, mente alio distracta, nobilitatis & officiorum planè obliti, vitam in otio mollique torpore transire student; scientiasque sibi profuturas ita parvi faciunt, ut omni eorum agendi ratione, animum à literis aversum significent. Circa eos igitur nostra versatur oratio: hi sunt qui

stimu-

stimulis, qui validis rationis viribus, qui exemplis indigent, ut eorum animi ignobili segnitie corrupti ad literarum amorem invitentur. Quantæ enim perniciei, quantoque damno sibi futura sit olim studiorum negligentia si perpendant, nullus dubitandi locus est, quin ad bonam frugem se recipientes, studiorumque viam libenter ineuntes, tote corde literas amplectantur. Novum igitur cum novo anno studendi animum capessite Adolescentes nobilissimi: labuntur enim sæcula, labuntur anni, labuntur dies & horæ incredibili quâdam celeritate, quæ rerum humanarum, tum caducitatem, tum etiam instabilitatem ita demonstrat, ut vix miseris ævi mortalibus, res ipsas quibus circumdantur perspiciendi, nedum intus cognoscendi tempus concessum sit.

Labuntur quidem sæcula, anni, dies & horæ, sed admirabili Conditoris providentiâ, redeunt iterum sæcula, redeunt anni, redeunt dies & horæ, & eundem fermè prospectum præbent hominibus, quem præbuere tempore præterito; & Campi, quos post anni messem collectam aridos, atque omni prorsus pulchritudine destitutos vidimus, gratâ vice veris adventante, rursus ferè simili, convestiuntur gramine, simili exornantur herbâ virenti, quam tenerum ovium pecus, quam armenta depascant; similibus sternuntur floribus, qui hominum, & oculos, & odoratum, incredibili delectatione demulcent. Arbores denique similibus onerantur fructibus, quorum dulcis, ac conditus naturâ sapor, agricolarum labores amplâ mercede remuneratur. Sin-

gulis annis mutat terra vices, sed eodem fermè modo quo annis jam transactis: eundem sydera cursum repetunt, & omnia naturæ decrescentia, quotannis renovantur, & confirmantur.

At modo longè diverso fluunt hominibus tempora; illis enim cum semel effluxerunt, non amplius revertuntur, nullaque reditûs spes relinquitur: contrà verò, quæque dies in illos ita sævit, tanto eos pondere prægravat, ut non herbarum, non medicamentorum vi ullâ, ad pristinum pueritiæ, vel adolescentiæ tempus revocari possint. Hoc cum sit persuasum omnibus hominibus, neque dubium ullum eâ de re mentibus eorum afferri possit, meritò admirandi datur locus, cur veluti fascinatione quâdam, atque cupiditatibus allecti, &

abstracti juvenum animi, in ludis, aliisque nullius momenti exercitationibus, tempus absumant: tantoque majori vituperatione dignum hoc vitium est, quod ab ineunte ætate ad summam usque senectutem irrepens, sit ad cæteram vitam tot malorum fons, & origo; quæ mala plerumque à nimio parentum erga filios obsequio proficiscuntur. Etenim quæ Mater inveniri poterit, cui natura filium adhuc tenerum, majorem inmodum non commendaverit, quæque Magistrorum minas, vel etiam verbera, ipsa prior non præsentiat, atque pertimescat? Quot causas invicem filius ejus inveniet, ut Materculam jam impenso in se amore præreptam, ad suam voluntatem adducat? Quibus eam blanditiis alliciet, ut sibi ab studiis biduò triduòve vacare permittat, ut genio indul-

gens,

gens, totum se ludo atque nugis inanibus tradat? Adolescit inter ea blandimenta puer, & ludos & otium jam à pueritiâ edo-ctus, sensim ab officio declinat; literarum-que pertæsus, & consiliorum impatiens, ju-gum Magistrorum, atque ipsius sæpe pa-rentum exuere conatur; solamque sequens ducem cupidinem, in maxima flagitia bre-vi tempore abripietur. Hæc omnia Pa-tresfamilias, Ludimagistros, cæterosque qui publicæ utilitati erudiendo consulunt, seriò perpendere necesse est, eosque curam adhibere decet, ut pueri jam ab initio quam salubriter instituantur, maturèque intelligant, quid Deo, quid Parentibus, quid Patriæ, quid denique sibimetipsis debeant: plurimos ex illis, publici Juris tutores aliquando futu-ros esse; alios, Legum arbitros; hos, Patriæ

Patres; illos, Civitatibus & Provinciis Præpositos; cæteros, Reipublicæ præsidia; plurimos, Regni firmamenta; alios denique doctrinâ, & exemplo Religionis ornamenta.

Sentiant denique, quomodò quisque jam ad summum honorum fastigium evectus, munus suum decenter obibit, nisi sedulam jam à pueritiâ operam studiis præstiterit: quanta quemque pœnitentia subibit, quòd studiis destinatum, rebus inanibus tempus amiserint! Quomodòve negotia sibi credita juxta prudentiæ leges conficient, qui toto vitæ spatio eas addiscere neglexerint? Hæc vobis, Juvenes ornatissimi, ob oculos proponite diebus ac noctibus discrimina; propè enim tempus adest, cum vos ad conspectum virorum omni scientiarum, atque virtutum genere ex-

cultorum adductos, pigeat quòd rerum divinarum, & humanarum omninò ignaros, hominumque societate parum dignos dijudicaverint.

Ergo rumpite moras: sitque vobis ad studium forti, virilique pectore suscipiendum stimulus, gloria illa indeficiens, & fructus uberrimi, quos ex constanti, atque improbo studiorum labore percipietis. Vestrum ad studia tempus viget, & gratia illa juvenilis, albaque lilia roseo colore distincta, tantoque decore uniuscujusque vestrûm faciem exornantia, studiorum tempus nondum vobis effluxisse satis indicant: studia enim, adolescentiam vestram alent, mentesque cæteris omnibus relaxationibus magis oblectabunt; magno Parentibus, nobilitati vestræ, amicis, vobisquemetipsis ornamento erunt, casi-

bus fortunæ adversis, si qui inposterum eveniant, robur ac solatium præbebunt: vestram denique senectutem, siquidem ventura est senectus, ingenti vigore reficient atque fovebunt. Literas, veras & unicas hominum divitias esse existimate, quæ neque furibus, incendiis, naufragio, neque cuilibet alii fortunæ sorti subjiciuntur.

Exemplum igitur sequimini tot virorum illustrium, qui studiorum curriculo ritè perfuncti, & in hâc celeberrimâ Academiâ probati, prodiere Curiæ Senatores integerrimi; Tribunalibus, Patroni facundissimi; sacris Pulpitis, Oratores desertissimi; Antistites, bonis moribus & virtutum exemplis perspicui; prodiere demum Civitatibus & Provinciis Prætores, qui magis aliorum, quam suæ ipsorum utilitati inser-

vierunt. Sed quid opus est præterita recensere tempora? Nostræ etiàm ætatis Doctores peritissimos perspicere potestis, qui diurno nocturnoque labore, ad scientiarum culmina devenerunt, ideoque meritam omnium hominum existimationem sibi pepererunt. Omnes præterea Europæ regiones circumspicite: quanto in câ quantacumque est, homines addiscendi studio conflagrare videbitis, ut tutum ab errore iter insequentes, optatam sapientiæ sedem contingant! Faverunt omni tempore, nunc quoque favent literis terrarum Reges celeberrimi: illi enim orbem universum ignorantiæ caligine antea depressum, regiâ liberalitate, meritisque erga sapientes laudibus, ad clarissimam, quâ nunc fruuntur scientiæ lucem eduxerunt: sed qui maxi-

mam inter omnes ad scientias promovendas curam adhibuit, elucet præcipuè Invictissimus, idemque Augustissimus REX NOSTER CAROLUS III omnigenæ literaturæ amantissimus, qui cùm ipse summam ad solium attulerit sapientiam, principemque in regno, eam quæ decet non posse sine literis consequi felicitatem existimans, curavit, ut omnes quibus sapientissimè imperat populis eâdem sapientiâ imbuerentur. Quamobrem magnificentissima literis Gymnasia in omnibus Hispaniarum & Indiarum regnis, vel excitavit à fundamentis, vel regiâ munificentiâ ampliavit; devictisque ignorantiæ monstris horrentibus, quæ jam dudum ferè totam Hispaniam vastabant, cum gloriæ splendorem illi attulit, quem orbis universi imperia jure meritò invideant.

Ejusque vestigiis tam dignè inhærens clarissimus, idemque vigilantissimus Prorex noster DOMINUS DON EMMANUEL DE AMAT, hanc Academiam, tot viris omni doctrinâ conspicuis refertam, singulis diebus auget atque fovet. Bibliothecam scilicet copiosissimam summæ omnium utilitati instruendam curavit; Rectorem Doctissimum, eundemque meritissimum, huic clarissimæ Universitati præfecit, qui curam gerit, ne quis nisi ritè probatus, planèque Laureâ dignus, in illustrissimorum Doctorum corpus intromittatur; Divi Caroli Convictorium instituit, ubi rerum fontem & originem, historiarum ope diligenter inquirendo, longè solidiori quàm antea fundamento addiscuntur scientiæ, & convictoribus dilucidiùs explicantur. Humaniorum

literarum Præceptores qui in Gymnasio à se similiter instituto, publicæ inserviant utilitati maximè idoneos elegit: ipsosque primarum literarum Magistros, qui in totâ hâc civitate versantur, de doctrinâ atque moribus, ut ipsi doceant, examinandos curavit. Denique tanto scientiæ promovendæ accenditur desiderio, ut ad exemplum Regis, Populos sibi commissos eâdem quâ ipse præstat doctrinâ, non aliter supereminere desideret. Ille enim multorum librorum lectionibus, ingentique labore ab adolescentiâ didicit, nihil esse in vitâ magnoperè expetendum, præter laudem atque scientiam: in iis autem consequendis, labores summos, operosas vigilias, mortis etiam pericula parvi duxit; & ita voti compos factus est, ut nullus adhuc in Americâ Prorex, pauci

verò in Europa duces etiam celeberrimi; si veri meriti pretium perpendatur, eam quam PROREX noster consecutus est in imperio laudem, adepti sint: prætermissâ enim quam in Europâ hostes profligando, in Regno Chilensi de populis bene merendo consecutus est, tantam in hâc urbe gloriæ segetem collegit, ut quæque dies re aliquâ ab illo præclarè gestâ possit annumerari. Etenim ex quo hujusce regni Peruani suscepit gubernaculum, quantum incrementi toti regno additum est! Quam dissimilem agendi rationem, quam dissimilem morum consuetudinem suscepêre homines imperio suo addicti! Pervicacibus fræna fuerunt imposita; edomita urbanæ improbitatis licentia: purgatæ latrociniis urbes & provinciæ; cumulata in

foro æquitas; confirmata Magistratibus atque legibus auctoritas; extorta à superbis debita reverentia; Pauperes à Proceribus impetiti, quique vanum calamitatibus auxilium requirebant, exauditi vindicatique fuerunt. Denique singula quæque à rationis limitibus decedentia, locum suum & debitum ordinem receperunt.

Fidem vestram hîc appello, Limani Proceres, ut adsitis Judices integerrimi. Nonne potest nominari nox obscurissima tempus illud antiquum, cujus tenebræ tantæ erant quantæ concipi possunt in toto hoc regno longè latèque diffusæ, quæque omnes Clarissimi nostri Proregis adventu, nitidissimi solis vicem gerentis, omnino dissipatæ sunt? Illuxit sol ille benignissimus, & subitò res omnes, sive in urbe sive in

Pro-

Provinciis viguerunt & coaluerunt. Sed plerique assiduitate quotidianâ, & consuetudine oculorum, vel etiam præjudiciis abstracti, fortasse neque admirantur, neque requirunt rationes mutationis tam admirandæ, nil rectum scilicet existimantes, nisi quod ipsorum ingenio conveniat: hos omnes nedum homines censendos esse existimo, cum eo mentis vigore, eâ rerum discretione careant, quibus homines dignoscuntur.

Si Divino annuente Numine, hujusce Regni Proreges omnes antiqui è tumulo ad vitam excitati, subitò in hac urbe Limanâ apparêrent, totque rerum à Prorege nostro gestarum magnitudinem; urbem scilicet pene à fundamentis extructam, & in novas formas omnino mutatam: ædificia

in melius restituta; rerum divinarum majestatem; hominum ipsorum urbanitatem atque humanitatem; artium vigorem; publica spectacula; itinerum securitatem; vias omnes ingressum ad urbem præbentes, perpetuo antea luto cœnoque impervias, nunc verò æquatas, siccas, & transitu faciles; consitam arboribus fluminis ripam, ad urbis ornamentum & Civium animorum relaxationem; Domum exigendis, & colligendis regiis vectigalibus stabilitam; Regnum strenuis refertum militibus, qui ab hostium incursione, si fortè fieri contingerit, tutum efficiant: latas denique Insulas, civibus humanis frequentissimas, Proregis nostri curâ, labore, atque diligentiâ recenter adinventas, & absque ullâ sanguinis effusione Hispano Imperio adjectas; hæc

omnia, in quam, si viderent, profectò & admirarentur, atque DUCEM nostrum sibi multò superiorem esse pàlam profiterentur. Quis enim id addubitaverit? Cum illius cæteris præcellens ingenium, divinæ mentis robore confirmatum, difficillima quæque penetret; res arduas, intrincatasque mirè distinguat; præsentes æquo trutinæ lance penset; futuras atque remotas prævideat; nullâ rerum multitudine frangatur, neque fatigetur; nullo denique negotiorum pondere prematur; quasque cæteri homines difficultates vocant insuperabiles, nullo negotio explicet atque perficiat. Tot denique supereminent in nostro clarissimo atque invictissimo DUCE egregiæ dotes animi, tot rebus præclarè gestis, memoriâque dignissimis quotidie imperium insignit, ut si

singulæ mihi vel leviter essent perstringendæ, Orationem hanc longiori quam par est, tempore producerem, neque eas referendi finem facerem.

Vos igitur, Adolescentes ornatissimi, qui temporis celeritatem, vitæ brevitatem, studiorum necessitatem in hac Oratione ob oculos habuistis, excutite delicati pestem otii; otium enim in ligno corruptionem, in ædibus ruinam, in agris sterilitatem, in ferro rubiginem generat; damnate desidiam, quæ cum sit ignorantiæ ac inopiæ Mater, vivos homines sepulturæ mandat; suscipite dignum nomine vestro laborem, avidoque addiscendi studio, Philosophiæ, Theologiæ, Juris utriusque animosè penetrate limina; devictæque exiguo tempore difficultates, ad gloriæ cu-

mu-

mulam certè vos adducent. Sed nostri invictissimi PROREGIS exemplum, & virtutes imitari præcipuè nitimini, ut dignum studio vestro præmium olim consequi possitis.

Vosque omnes, quibus illius animi fortitudo, vigilantia, urbanitas, prudentia, atque indefessa erga Populos curæ perspicuæ notæque sunt, ad sanctissima Dei sanctorumque templa, si lubet, mecum procedite; ibique preces ad Deum optimum maximum pro illius incolumitate toto pectore adhibeamus. Longum igitur tibi, nostræque omnium felicitati proroget imperium. Vivat nobiscum diu, regnet feliciter hic Patriæ Pater, Civitatis ornamentum, totiusque Regni unica & salus & spes. Denique cum annis & viribus defectus, ad Patriam tranquillæ beatæque vitæ exigen-

dæ causâ, transvehi cupierit, ab Augustissimo Rege nostro CAROLO benignè exceptus, dignam laboribus, quos in Americâ perpessus est, potestatem scilicet illius & gloriam ampliando, mercedem accipiat. Intereà, PROREX benignissime, Limanorum animi, tot beneficiorum à te susceptorum grati memoresque se exhibentes, perpetuos tibi decernunt Triumphos, qui ad sæcula etiam remotissima, tui nominis rerumque gestarum famam protendent; & in lapidibus Triviorum & Compitorum urbis hæc carmina inscribenda curabunt.

DUM LIMÆ POPULI, DUM TEMPLA,
DOMUSQUE MANEBUNT;
DUM RAPIDAS RIMAC AD MARE
VOLVET AQUAS,

Ex-

Extabunt operum, JUNIENT, monumenta tuorum;
Oreque cunctorum dulce sonabit AMAT.

FINIS.

